

RAIŅA DZEJOĻI LATGALIEŠU VALODĀ

Pētījuma mērķis ir ar biogrāfisko metodi noskaidrot Raiņa latgalisko dzejoļu (oriģināltekstu un atdzejojumu) tapšanas ierosmes un publicēšanas iemeslus, ar semiotikas paņēmieniem analizēt poētiskos līdzekļus latgaliski sacerētajos dzejoļos, atklājot koncepta „munu jaunu dīnu zeme” nozīmes Raiņa dzejoļī un Latgales kultūrā.

Raiņa dzejoļus latgaliešu valodā var iedalīt: 1) oriģināltekstos; 2) oriģināltekstos ar atdzejojumu latviešu valodā; 3) atdzejotumos no latviešu valodas. Tikai viens dzejoļis – „Munu jaunu dīnu zeme” – publicēts grāmatā („Tie, kas neaizmirst”, 1911), visi pārējie izkaisīti pa latgaliešu periodiku (1906–1924): „Drywa”, „Gaisma”, „Latgolas Wōrds”, „Jaunò Straume”, „Reits”. Krājumu – „Tālas noskaņas zilā vakarā”(1903), „Tie, kas

neaizmirst”, „Gals un sākums”(1913) – oriģināltekstu un – īpaši – atdzejojumu ievietošana latgaliešu presē lielākoties saistīta ar Raiņa politiskajām aktivitātēm. Taču rakstīt latgaliski Rainim nozīmē arī atcerēties savas saknes, atgādināt par dzimtā novada kultūras bagātību un vērtību, uzņemties starpniecību tautas vienotības stiprināšanā un paplašināt savu atbalstītāju, reizē lasītāju loku.

Raiņa personības un daiļrades diskursā „munu jaunu dīnu zeme” ir dzimtene, dzimtā daba un mājas, ar ko saistās spilgtākie dzejnieka bērnības un jaunības iespaidi (Raiņa tēva nomātās muižas (pusmuižas) Zemgalē un Latgalē).

Latgaliski sacerēto dzejoļu mākslinieciskā struktūra liecina par alegorijas vai simbola dominanti laiktelpā. Esamībaskārtības atspoguļojumā īpaša nozīme ir ciklam, kas interpretējams vairākos līmeņos –civēks dabā (flora, fauna, meteoroloģija), civēks sabiedrībā, civēks sevī (garīga izaugsme).

POETRY BY RAINIS IN LATGALIAN

Research „Poetry by Rainis in Latgalian” tried to establish impulse and reasons for publishing poetry by Rainis in Latgalian (original texts and renderings) using biographical method, but semiotic methods helped to analyze poetic means in poems written in Latgalian, revealing meaning of concept „Munu jaunu dīnu zeme” (Land of My Youth) in poem by Rainis and Latgalian culture.

Poems by the most significant Latvian literature classic Rainis (1865–1929) in Latgalian can be divided into original texts („Sveicins latgališim”/Greetings to Latgalians), original texts with renderings into Latvian („Munu jaunu dīnu zeme”/Land of My Youth) and renderings from Latvian (at least 16 poems from selections: „Tālas noskaņas zilā vakarā”/Far off Echoes on a Blue Evening, 1903; „Tie, kas neaizmirst”/Those Who Don't Forget, 1911; „Gals un sākums”/The End and the Beginning, 1912), besides, surely we can say author's renderings are only „Munu jaunu dīnu zeme” (Land of My Youth) has well as all other texts from literally scientific and social magazine „Reits” (Morning), because Rainis had been one of the editors of this magazine. Poems by Rainis published in Latgalian in newspapers – „Drywa” (Cornfield), „Gaisma” (Light), „Latgolas Wōrds”(Latgalian Word), „Jaunò straume” (New Flow) – are possibly work of authors of these periodicals, considering

significant differences in stylistics with magazine „Reits” (Morning) and earlier published poems by Rainis.

Publishing of original texts and especially renderings in Latgalian press are mainly related to political activities of Rainis. But writing in Latgalian for Rainis also meant remembering his roots, remind of cultural wealth of native land and value; being a mediator in strengthening people's unity and widening own supporters as well as the number of readers.

In the discourse of Rainis personality and creative work „Munu jaunu dīnu zeme” (Land of My Youth) is 1) homeland, native nature and home of poet's childhood and colorful impressions of his youth (Rainis father's rented manor house (semi-manor house) in Zemgale and Latgale); 2) Rainis' land of youth is writer's „second homeland” – Latgale, its' nature, people and language; 3) particular semi-manor house in Latgale – Jasmuiža.

Origination of lyrical Me is emphasized in epos „Saules gadi” (Solar years) – Latgalian was born. From Rainis point of view Latgale is multinational keeper of authentic cultural values. About eight languages had been spoken in Rainis family. In Latgale, customs, folk-songs have been maintained untouched owing to certain isolation, historical and administrative separation from other parts – some kind of reserve effect. During years of his studies Rainis had intended to write a book about civilization untouched Latgale, but this intention left unimplemented.

Memories about homeland motivated Rainis to write and render into Latgalian, but original texts in Latgalian – „Munu jaunu dīnu zeme” (Land of My Youth) and „Sveiciens latgališam” (Greetings to Latgalian) – were written on behalf of stylistic searches in particular period of Rainis creative work; they chronologically incorporate with philosophical stage (according to Janīna Kursīte). In this time poet's ontology forms, still balancing between allegory (transmission transparency, dichotomy) and symbol (polysemy and ambivalence) structures.

In Rainis' neo-romantic (1895–1904) and allegoric stage (1905–1909) poetry nature cycles project mainly society, not individual; only humanity will exist and revive eternally, precondition of immortality – death and birth of individual people.

In the poetry of philosophical stage (starting from 1910) Rainis frequently lingered on individual's immortality reflection, which he called search and recoveries. A person lives not only according to nature laws, but according to existence laws and dies according to these same laws. Symbol, most frequently mythologeme, becomes a sign of existence glimpse for Rainis; lyrical Me of Rainis is awaiting new experience, knowledge, and moral enlightenment. One has to search in order to find, and searching/cognition signal in his poems is a cycle of time and space (nature, society, human) and three-dimensional structure (outer world/history, individual/soul, philosophy/ being). In the poem „Munu jaunu dīnu zeme” (Land of My Youth) it is possible to follow 3 of the mentioned cycles development in peculiar symmetry: 1st, 6th stanzas are a framework of individual's inner cycle – dream/illusion/desideratum and interchange of wakefulness/ reality/ actuality; 2nd and 4th stanzas contain nature cycle allegory – nature in spring awakes from winter sleep; while 3rd and 5th stanzas are related to social processes, which are covered with day-and-night cycle. Basics of symmetry – state of sleep and awakening in all levels of previously mentioned time and space, creating triple parallelism.

It is interesting how stanzas within a single cycle (1 and 6, 2 and 4, as well as 3 and 5) mutually relate: 1st, 2nd and 3rd stanzas contain reminiscences as symbolic sleep/dream abstractions of Rainis previously written poetry, while 4th, 5th and 6th stanzas specify something in nature, society and individual's desires, dreams which have to wake up. Reminiscence carries out necessary associations for philosophical perceiving of functions time and space cycle, but especially – form and maintain transmission basics: historical (people's destinies) – 3rd stanza, psychological (individual's dreams, desires) – 1st stanza, philosophical (order of existence) – 2nd stanza.

The above mentioned allows stating that poem created by Rainis in Latgalian „Munu jaunu dīnu zeme” (Land of My Youth) indeed incorporates into Rainis creative work philosophic stage, where allegory as a supplementary tool and symbol as a dominant harmonically gets along with poet's revelation of ontological sense.

Poem „Sveiciens latgališam” (Greetings to Latgalians) has one addressee – a Latgalian, new reader

of the newspaper. The text is artistically created on the allegoric stage standards of Rainis creative work – here features of one cycle (human in society) are present. Social cycle stages revealed in the poem are parting/uniting, hatred/love, old life/new life, celebrations/work.

Artistic structure of poems in Latgalian indicates on dominance of allegory or symbol in time and space. Cycle has a special meaning in reflection of existence order.

Pētījums veikts, balsoties uz Rēzeknes Augstskolas projekta „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/071 (<http://tilra.ru.lv>) 3. aktivitātes pamatprodukta – „Latgales lingvoteritoriālās vārdnīcas” – materiāliem.

Ievērojamākā latviešu literatūras klasiķa Raiņa (1865–1929) latgaliski publicētos dzejoļus var iedalīt oriģināltekstos („Sveicins latgališim”), oriģināltekstos ar atdzejojumu latviešu valodā („Munu jaunu dīnu zeme”) un atdzejojumos no latviešu valodas (vismaz 16 dzejoļu no šādiem krājumiem: „Tālas noskaņas zilā vakarā”, 1903; „Tie, kas neaizmirst”, 1911; „Gals un sākums”, 1912), turklāt par paša autora tulkojumiem droši var uzskatīt tikai „Munu jaunu dīnu zemi” un visus literāri zinātniskajā un sabiedriskajā žurnālā „Reits” ievietotos tekstus, jo Rainis ir viens no šī izdevuma redaktoriem. Laikrakstos – „Drywa”, „Gaisma”, „Latgolas Wōrds”, „Jaunō Straume” (sk. pielikumu) – publicētie Raiņa dzejoļi latgaliešu valodā, iespējams, ir šīs periodikas veidotāju veikums, ņemot vērā būtiskas stilistiskas atšķirības starp žurnālā „Reits” ievietotajiem un agrāk publicētajiem Raiņa dzejas tekstiem. Pietiekami būtu salīdzināt „Fabrikas meitenes dziesmas” latgaliešu versiju „Latgolas Wōrdā” un „Reitā” (sk. pielikumu). Pēdējais – 1923. gada – atdzejojums radikāli atšķiras ar latvisko verbu priedēkļu un leksikas izvēli (joceļās, puļkstins u. c.), gluži kā visi pārējie atdzejojumi šajā žurnālā (sk. pielikumu). Tādēļ varētu pieņemt, ka Rainis pats savu pirmo dzejoļu latgaliešu valodā sacer un atdzejo 1910. gada oktobrī, tas ir dzejoļis „Munu jaunu dīnu zeme”, publicēts krājumā „Tie, kas neaizmirst” (1911). Latgaliski ir uzrakstīts apsveikuma dzejoļis laikrakstam „Jaunō Straume” – „Sveicins latgališim” (1921), kas publicēts tā 1. numura titullapā.

Krājumu – „Tālas noskaņas zilā vakarā”, „Tie, kas neaizmirst”, „Gals un sākums” – oriģināltekstu un – īpaši – atdzejojumu ievietošana latgaliešu presē lielākoties saistīta ar šo periodisko izdevumu veidotāju un reizumis arī paša Raiņa politiskajām aktivitātēm (darbība *kreisajā* žurnālā „Reits”). Zīmīgi, ka 1923.–1924. gadā šajā žurnālā viņš publicē galvenokārt savus agrīnā jaunromantiskā perioda (20. gs. sākuma) revolucionārās ievirzes tekstus, caurspīdīgas dabas alegorijas ar mājienu uz sabiedrības pārveidošanas nepieciešamību, nevis intelektuālo, filozofisko dzeju. Rakstīt un atdzejojot latgaliski Rainim acīmredzami nozīmē arī atcerēties savas saknes, atgādināt par dzimtā novada kultūras bagātību un vērtību, kā politiķim un māksliniekam uzņemties starpniecību tautas vienotības stiprināšanā un, protams, paplašināt ne tikai savu atbalstītāju, bet arī savu lasītāju loku.

„Munu jaunu dīnu zeme” ir viens no populārākajiem Raiņa dzejoļiem latgaliešu valodā, sacerēts 1910. gada 5. oktobrī Šveicē, Kastanjolā, ilgās pēc dzimtenes. Dzejoļa versija literārajā valodā pirmo reizi publicēta žurnālā „Izglītība” (1910, Nr. 12) ar apakšvirsrakstu „Latgali pieminot”. Latgaliski tas publicēts laikrakstā „Drywa” (1911, Nr. 71, 16. februārī) kā savu jaunību Latgalē pavadījušā, *plaši pazeistamo baltīšu daininika* (L 1911: 1) teksts.

Dzejoļis „Munu jaunu dīnu zeme” blakus latviešu valodasvariantam ievietots krājumā „Tie, kas neaizmirst” (1911) un uzskatāms par vienīgo grāmatā publicēto Raiņa dzejoļu latgaliešu valodā.

Krājuma ievadā autors atzīst: *Vienu no skaistākajām atmiņām: mīlo, krāšņo Latgali, viņas sirsnīgos laudis un maigo valodu gribēju minēt kaut jel dzejlīša bālā gaismā* (Rainis 1977: 67). Rainis, pamatojot latgaliešu teksta iekļaušanu krājumā, aizstāv latgaliešu *izloksnes* (Rainis 1977: 67) tiesības pastāvēt blakus literārajai rakstu tradīcijai. Dzejnieks izmantojis latgaliešu valodu Latgalei un latgaliešiem veltītā dzejā, pasaules klasikas (drāmu) tulkojumos, sarakstē ar mājiniekiem (Rainis 1984: 101–102), jo *sovos jaunos dīnās beja dzeivōjis starp latgalīšim. Tōpēc latgalīšu īpatnējū dzeivi un volūdu jis pazyna vairōk par daudzim pōrejim baltīšim. Latgola jam arvīnu beja mīla, jo ar tū saistījās jō jaunības atmiņas* (VI. St. 1929: 1).

Raiņa tēvs Krišjānis Pliekšāns (1828–1891) ir nomājis pusmuižas toreizējā Kurzemes un Vitebskas guberņā, netālu no Daugavpils: Tadenhofu (Tadenava; 1865–1869), Randeni (1869–1881), Berkenhēgeni (Berķenele; 1872–1881), Vasiļovu (Vasiļeva; 1881–1891) un Jašmuižu (Jasmuiža; 1883–1891). Vēsturnieks Kārlis Preiss par īsti Latgalei piederošām atzīst tikai Vasiļovu un Jašmuižu, pārējās pieskaitot toreizējās Kurzemes guberņas austrumu daļai, tās *kulturāli un ekonomiski cieši saistītas ar Latgali* (Прец Nr. 245 219).

Tamdēļ *munu jaunu dīnu zemi* var konkretizēt kā Raiņa tēva nomātās muižas (pusmuižas) Zemgalē un Latgalē, kas bija ģimenes labklājības avots, tas īpaši uzsvērts Raiņa vēstulēs (tēvu un vecāko māsu viņš dēvē par *jašmuižniekiem*) un akcentēts arī Roalda Dobrovenska biogrāfiskajā romānā „Rainis un viņa brāļi” (Dobrovenskis 1999: 36). Atskaitot Jasmuižu, visas pārējās Raiņa tēva nomātās saimniecības ir bijušas pusmuižas – *folvarkas* (Прец Nr. 245 219).

Vasiļovas folvarka atrodas netālu no Višķu stacijas, Daugavpils–Rēzeknes šosejas kreisajā pusē. Jasmuiža (toreiz Jašmuiža, 20. gs. 30. gadu beigās pārdēvēta par Aizkalni) atrodas Latgales viducī, Preiļu novadā, nelielās Jašas upītes krastā. 19. gs. tā piederējusi Ksaverijam fon Šadurskim un Viktoram fon Šadurskim, pēc izcelsmes muižniekiem. Kopš 1872. gada tā piederējusi Dinaburgas 2. ģildes tirgotājam Grigorijam Kuzņecovam, kurš 1888. gadā laikrakstā „Baltijas Vēstnesis” publicē sludinājumu: *Jašmuiža, Vitebskas guberņā, Dinaburgas apriņķī, 2 verstis no Pēterburgas–Varšavas dzelzceļa stacijas Rušoni, pārdodama. Muiža ir 1350 desetīnu liela, pie viņas pieder 12 mājeles, 2 krogi, ūdens dzirnavas. Muiža ienes līdz 7500 rbļ.* (Zeile 1988: 57). Ar G. Kuzņecovu Pliekšāni slēdz nomas līgumu līdz 1895. gadam. Taču domstarpību, ar to saistītās tiesāšanās un arī Raiņa tēva nāves dēļ ģimene Jasmuižu nomā līdz 1891. gadam, topošais dzejnieks te pavadījis savus ģimnāzijas un universitātes brīvlaikus. Arī 18–27 gadu vecumā laikposmā, kad Rainis jau strādā Viļņā, Jelgavā, bet pēc tam pārceļas uz Rīgu, viņš joprojām vasarās brīvo laiku aizbrauc pavadīt uz Jasmuižu.

Rainologs A. Birkerts atzīst, ka *munu jaunu dīnu zeme* ir veltījums otrajai Raiņa dzimtenei Latgalei, jo pirmā Raiņa dzimtene ir Zemgale (Birkerts [b. g.]: 18–23). Sarakstē ar radiem par dzimteni Rainis dēvē tēva nomātās muižas Latgalē: *Būtu jau pavisam piemirsis kaut vai pieminēt jauno, brīnišķīgi skaisto, krāšņo dzimteni. Sakiet man – par to es interesējos visvairāk – vai tur ir arī mežs, laba upe (...). Lai es jau tagad varu priecāties, tad rakstiet man par jūsu labo Vasiļovu* (Rainis 1984: 47).

Epā „Saules gadi” uzsvērtā dzejas *Es izcelsme Latgalietis dzimis* (Rainis 1925). Raiņa skatījumā (Pēterburgas universitātes privātdocenta E. Voltera ietekmē) Latgale ir daudznacionāla autentisku kultūras vērtību glabātāja, *mazā Bābelīte* (Zeile 1988: 90). Rainis atceras, ka ģimenē runāts kādās astoņās valodās, ikdienā nācies sazināties ne tikai ar latgaliešiem, bet arī krieviem, baltkrieviem, čigāniem, ebrejiem, poļiem, lietuviešiem, vāciešiem. Latgalē paražas un tautasdziesmas saglabājušās neskartas,

arī daba *civilizācijas žokļos* (Dobrovenskis 1999: 36–43, 172) nesamalta, pateicoties zināmai izolētībai, vēsturiskai un administratīvai nošķirtībai no pārējiem novadiem, rezervāta efektam. Latgalē Rainis iepazīst vietējo iedzīvotāju – mātes, baltkrieva Nedzvecka, lietuvieša Marcuļa u. c. teicēju – dziesmas (Birkerts[b. g.]: 7), īpaši Višķu apkārtnē Pēterburgas Ķeizariskās ģeogrāfijas biedrības Etnogrāfijas nodaļas uzdevumā, kā arī publicē virkni rakstu par baltu folkloru laikrakstā „Dienas Lapa”, apcerējumu krievu valodā „Daugavpils apriņķa Višķu pagasta kāzu ierašas”(1890). Dzejolī „Munu jaunu dīnu zeme” bērņības un jaunības laika metafora *jaunas dīnas* aizgūta no latgaliešu tautasdziesmas: *Sēju (auga) munas jaunas dīnas* (Tautasdziesma Nr. 39321. *Latviešu Tautas Dziesmas*.http://latviandainas.lib.virginia.edu/tei.latv02.xml?lang=lav&div_id=latv02_s6ss4) u. tml.

Studiju gados Rainis bija iecerējis uzrakstīt grāmatu par civilizācijas neskarto Latgali, bet iecere palika neīstenota (Zeile 1988: 92).

Ar dzimtajām mājām un dabu saistās spilgtākie dzejnieka bērņības un jaunības iespaidi. Gleznainā Tadenavas un Randenes apkārtnē iemūžināta Raiņa autobiogrāfiskajā epā „Sauls gadi” (1925), *munu jaunu dīnu zeme* kļūst par tā moto. Epā *zeme* aizstāta ar *sauli*: *Manu jaunu dienu saule* (Rainis 1925). Saules spēka sasmēlies, Raiņa dzejas *Es* spēj izturēt šīs dzīves *smagmi* (Rainis 1925). Ar saules simbola izmantojumu autors panāk plašu filozofisku vispārīnājumu, atklāj bērņības laika īpašo nozīmi savā mūžā. Epā un dzejolī autorsabstrahē dzimtenes jēdzienu telpiskā izpratnē – tā nav tikai Vasiļova vai Jašmūiža, viņa jaunības zeme ir Latgale, tās daba, cilvēki un valoda: *Jaunība ir avots, no kura mēs smeļam visu mūžu. Viss, ko sauc par personību un individualitāti, dibinājas tikai uz jaunības mantotiem un iegūtiem iespaidiem un uz viņu attīstīšanu* (Par dzejnieka draugiem 1975: 159).

Dzimtene Rainim kļūst par radošo ierosmju avotu. Vasiļovā sacerētas „Apdziedāšanas dziesmas III Vispārējiem Latvju Dziesmu svētkiem”, Jasmūižā tapusi liela daļa agrīnās Raiņa dzejas, kas ievietota krājumos – „Rīta dziesmas”, „Tie, kas neaizmirst”, „Gals un sākums”, „Dagdas piecas skiču burtnīcas”, te tulkota AleskandraPuškina poēma „Boriss Godunovs”, rakstītadrāma „Vanems Imanta”, atsākta dienasgrāmatas rakstīšana (Zeile 1988: 81). *Dienasgrāmatās krājasdažnedažādas epizodes un ainās: dialogi rīta mielastā, linu svēršanas apraksts, pārmijot maznozīmīgas frāzes dialektā ar Odumu Rozenu, vienu no Jasmūižas zemniekiem* (Viese 1982: 24). Dzimtenes toponīmi un hidronīmi tiek izmantoti Raiņa daiļdarbos (Dagda). Uz ceļmalas stabiņa ieraudzīto zemnieka vārdu ar senlatvisku skanējumu viņš izvēlas par pseidonīmu.

Munu jaunu dīnu zeme ar Raiņa dzimtenes semantiku plaši interpretēta latgaliešu literatūrā un mākslā. Eugeņa Karūdznīka eposā „Latgali” ar šo motīvu izteikts pārmetums klasiķim par novēršanos no dzimtās zemes un valodas (Karūdznīks 1997: 11). Mākslinieciski un emocionāli spilgta dzimtenes Latgales reminiscence pieder Osvaldam Kravaļam dzejolī „Raiņa motīvs” (Kravaļš 1999: 347–348), kur atklāts zemes un cilvēka atdzimšanas paralēlisms – vēlā Latgales pamošanās un tās pazudušā dēla vēlā atgriešanās dzimtenē, savas identitātes atrašana.

Munu jaunu dīnu zeme rosinājusi latgaliešu gleznotāju Vitāliju Kalvānu (1901–1965) izveidot 25 ainavu ciklu „Pa Raiņa dzīves vietām”. *Šajos darbos apvienojas vēsturiskā atmiņa ar smalkām ainaviski gleznieciskām kvalitātēm, rūpīgām katras vietas studijām* (Gleznotājs Vitālijs Kalvāns 2001: 17). Ainavas uzgleznotas dažādos gadalaikos un atklāj *vispusīgu Latgales veidolu* (Gleznotājs Vitālijs Kalvāns 2001: 17). Mākslinieks vēlējies iejusties tajos apstākļos, kuros jaunais Rainis ir dzīvojis un radījis.

Sacerēt un atdzejot latgaliski Raini mudina atmiņas par dzimteni, bet oriģinālteksti latgaliešu valodā – „Munu jaunu dīnu zeme” un „Sveicins latgališim” – tapuši arī noteiktam Raiņa daiļrades periodam raksturīgu stilistisku meklējumu iespaidā, tie hronoloģiski iekļaujas *filozofiskajā posmā* (Kursīte 1996: 189). Šajā laikā top, formējas dzejnieka ontoloģija, joprojām balansējot starp alegorijas (pārnesuma caurspīdīgums, dihotomija) un simbola (daudznozīmība un ambivalence) struktūrām.

Daudznozīmīga simbola uzbūves pamatā ir vismaz trīs realitātes līmeņi: 1) cilvēks dabā (flora, fauna, meteoroloģija); 2) cilvēks sabiedrībā; 3) cilvēks sevī (garīga izaugsme).

Empīriskā ār pasaules reālija, visbiežāk kāds dabas priekšstats, simboliskā zemtekstā var gan saturēt ar sabiedriskajiem procesiem asociējamu īstenību, gan arī atklāt indivīda intuitīva iekšēja meklējuma ceļu. Trešā līmeņa klātbūtne šķir simbolu no alegorijas, kura satur ne vairāk kā divus realitātes līmeņus (Керлот 1994: 59). Simbola daudznozīmību nosaka uztveres un interpretācijas ziņā intuitīvā trešā līmeņa daba.

Tropa idejiskā komplicētība, savukārt, atkarīga no autora ieceres atsegt noteiktu problēmu. Ja alegorijas zemtekstā aktualizēta tikai viena nozīme, simbols semantiski spēj saturēt vēsturē, psiholoģijā un filozofijā balstītu pārnesumu (sk. 1. shēmu *Nozīmes pārnesuma pamati simbola struktūrā*). Tādējādi vismaz trīs minēto realitātes līmeņu un trīs minēto pārnesuma pamatu pārklāšanās tropa uztverē liecina par tā simbolisko struktūru. Savukārt alegorijas formula ir vienkāršāka – jebkuri divi realitātes līmeņi un viens nozīmes pārnesuma pamats: jaunromantiķu sociālajā dzejā visbiežāk vēsturiskais, individuālajā lirikā – psiholoģiskais.

1. shēma. *Nozīmes pārnesuma pamati simbola struktūrā*

Scheme 1: *Meaning Transmission Basics in the Structure of Symbol*

Vēsturiskais (reāli notikumi un cilvēki kā pārnesuma empīriskais pamats)

Psiholoģiskais (iekšējais konflikts starp garu un matēriju kā cilvēciski individuālais pārnesuma pamats)

Filozofiskais (savas eksistences apzināšanās un pasaules kārtības izziņa kā ontoloģiskais pārnesuma pamats)

SIMBOLS

Filozofiskajā daiļrades posmā (ar 1910. gadu) Rainis tiecas saprast atsevišķas dzīvības jēgu nepārtrauktajā Visuma kustībā un maiņā. Raini joprojām nodarbina cilvēces pastāvēšanas un katra atsevišķa cilvēka dzīves likumsakarības, viņš atkal meklē analogiju dabā, kur vienmēr notiek virzība pa apli – ikgada rīts paredz dzīvību, nāvi un atdzimšanu.

Raiņa jaunromantiskā (1895–1904) un alegoriskā (1905–1909; pēc J. Kursītes – simboliskā) posma dzejā dabas ciklos projicējas lielākoties nevis indivīds, bet sabiedrība, mūžīgi pastāvēs un atjaunosies cilvēce kopumā, nemirstības priekšnosacījums – atsevišķu cilvēku nāve un piedzimšana.

Savukārt filozofiskā posma dzejā Rainis biežāk kavējas pie indivīda nemirstības apceres, ko pats sauc par *meklēšanām* un *atjēgšanām* (Rainis 1977: 411). Cilvēks dzīvo ne tikai pēc dabas likumiem – cilvēks

dzīvo pēc esamības likumiem un pēc šiem pašiem likumiem arī mirst. Simbols, visbiežāk mitologēma, Rainim kļūst par esamības kodeksa atskārtas zīmi, Raiņa dzejas *Es* gaida uz jaunu pieredzi, zināšanu, garīgu apskaidrību, ko rakstnieks nosauc par *atrašanu*. Lai atrastu – jāmeklē, un meklējuma/izziņas signāls viņa dzejoļos ir laiktelpas cikliskums (dabas, sabiedrības, cilvēka) un trīsdimensiju uzbūve (ārpasaule/vēsture, indivīds/psihe, filozofija/esamība). Dzejoļi „Munu jaunu dīnu zeme” iespējams izsekot 3 minēto ciklu attīstībai [izcēlumi dzejoļa tekstā mani – O. S.] savdabīgā simetrijā: 1., 6. pants ir ietvars cilvēka iekšējā cikla – sapņa/ilūzijas/vēlamā un nomoda/īstenības/reālā – mijai; 2., 4. pants satur dabas cikla alegoriju – daba pavasarī atmodas no ziemas miega; savukārt 3., 5. pants saistīts ar sabiedrības norisēm, kas aizklātas ar diennakts ciklu. Simetrijas pamats – miega un nomoda stāvoklis visos iepriekš minētajos laiktelpas līmeņos, veidojot trīskāršu paralēlismu.

1. CIKLS (cilvēks dabā)

<p>2. <i>Munu jaunu sapņu zeme, Kur ir vēl tiks skaisti sapņot? Syltā saulē, agrūs zīdūs, Klusums staigoj leidz ar smōrdu, Klusums staigoj leidz ar smōrdu, Wydā vad aiz rūkom vōrgu.</i></p>	<p>4. <i>Munu jaunu ryupu zeme, Guļ vēl atmatos tev lauki? Meži vēl, kur vylkim skraideit, Azari un staigi pūri? Azari un staigi pūri Saulei vērtis, motus pynūt.</i></p>
--	--

2. CIKLS (cilvēks sabiedrībā)

<p>3. <i>Muna jaunō vōrgu zeme, Vai tu vēl tik skaista esi? Vīglā myglā, maigā lejā Aizmyguse princeseite – Aizmyguse princeseite,– Kod tovs mūdynōtōjs atnōks?</i></p>	<p>5. <i>Munu jaunu dūmu zeme, Guļ vēl zemnīks šaurā ežā, Kōjas karās kaimiņdaļā? Kū tu guļi? Atsamūsti! Kū tu guļi? Atsamūsti! Munu jaunu dīnu zeme!</i></p>
--	--

3. CIKLS (cilvēks sevī)

<p>1. <i>Munu jaunu dīnu zeme, Seņ es tevis naredzēju. Sapynūs tik tu maņ rōdīs, Kod es guļu vaļā acim,– Kod es guļu vaļā acim, Rūkas atlaidis nu dorba.</i></p>	<p>6. <i>Tovu jaunu dīnu zeme Ir jau cālusēs nu mīga. Eisti brōļi mūdynōja, Spēre duris, pārkyuns ryuce – Spēre duris, pārkyuns ryuce: „Nyu mēs leidza īsim brōļim.”</i></p>
---	---

Interesanti veidojas arī viena cikla pantu (1. un 6., 2. un 4., 3. un 5.) savstarpējās attiecības: 1., 2., 3. pants ietver paša Raiņa dzejas reminiscences simboliskas miega/sapņa abstrakcijas formātā, savukārt 4., 5., 6. pants konkretizē dabā, sabiedrībā un cilvēka ilgās, sapņos to, kam jāpamostas: 1) *lauki, meži, azari, pūri*; 2) *zemnīks*; 3) *jaunu dīnu zeme* (dzimtene). Silta saule un agri ziedi ontoloģisku dabas atdzimšanas nozīmi iegūst poēmā „Ave sol”, aizmigušās princesītes motīvu atrodam Raiņa ģimnāzista laiku nacionālā romantisma stilizējumā „Karaļmeita” un drāmā „Zelta zirgs”, bet indivīda sapņu/ilūziju un īstenības kontrasta motīvs aktuāls jaunromantiskajā krājumā „Tālas noskaņas zilā vakarā”. Reminiscence veic nepieciešamās asociācijas funkciju laiktelpas cikliskuma filozofiskai uztverei, bet – jo īpaši – veido un uztur pārnēsama pamatu: vēsturisko (tautas likteņi) – 3. pants, psiholoģisko (indivīda sapņi, vēlmes) – 1. pants; filozofisko (esamības kārtība) – 2. pants.

Iepriekšminētais ļauj apgalvot, ka Raiņa latgaliski sacerētais dzejolis „Munu jaunu dīnu zeme”

tiešām iekļaujas Raiņa daiļrades filozofiskajā posmā, kur alegorija kā palīgīdzeklis un simbols kā dominante harmoniski sadzīvo dzejnieka ontoloģisko priekšstatu atklāsmē. Dzejoļa 6. pantā būtiski mainās vārdu kārtība, salīdzinot ar dzejoļa latvisko versiju (sk. pielikumu), kur svarīgākais vārds ir *līdzi*, tāpēc tas nobīdās uz vārsmas beigām, latgaliskajā variantā akcents likts uz vārdu *brōlim*. Šāds diferencēts risinājums skaidri norāda uz diviem dažādiem adresātiem, pārvirzot akcentus: 1) iepriekš skaidrs, ka mums ir brāļi, mēs iesim viņiem līdzi; 2) iepriekš skaidrs, ka mums kādam jāiet līdzi, un tie ir brāļi.

Dzejolī „Sveicins latgališim” adresāts ir latgalietis, jaunā laikraksta lasītājs. Teksts mākslinieciski veidots pēc Raiņa daiļrades alegoriskā (t. s. vētras sējas) perioda standartiem: te ir tikai viena cikla (cilvēks sabiedrībā) un viena pārnese (vēsturiskā) pazīmes [izcēlumi dzejas tekstā mani –O. S.]. Dzejolī atklātie sociālā cikla posmi ir šķiršanās/apvienošanās; naidis/*meila*; veca dzīve/jauna dzīve; svinības/darbs. Atkal vārds *brāļi* nostājas pēdējās vārsmas beigās, uzsverot etnisko un kulturālo vienotību. Laikraksta nosaukumā iekļautā alegorijajaunāstraume dzejas tekstā kļūst par tā reminiscenci.

*Jyus, muni dōrgi brōli, latgalīši,
Mes otkon sasasnādzam rūku rūkōs,
Kas šķērti myužam dvesem mūku mūkōs,
Nu, šķēršļus laužūt, plyustam kūpā teiši.
Lai jaunō straume – tei, kas kūpā voda!
Lai aiznest naida sōrņus viņai veicas!
Lai jaukō meila jaunu dzeivī roda!
Tai pōrnōkūt nu svešnīceibas tōli,
Mēs svineibōs un dorbūs byusim brōli.*

Kopumā latgaliski sacerēto dzejoļu mākslinieciskā struktūra liecina par alegorijas vai simbola nozīmes pārnese daudzveidību laiktelpā (vēsturiskais, psiholoģiskais, filozofiskais konteksts). Raiņa ontoloģisko priekšstatu atspoguļojumā īpaša nozīme ir ciklam dabā, sabiedrībā un cilvēka psihē – dzīvības un nāves, sapņa un nomoda, mīlestības un naida ambivalencē.

LITERATŪRA

- Birkerts, Antons [b. g.]. *J. Rainis. Monogrāfija*. Rīga: Anša Gulbja apgāds.
 Dobrovenskis, Roalds (1999). *Rainis un viņa brāļi*. Rīga: Karogs.
 Kursīte, Janīna (1996). *Raiņa dzejas poētika*. Rīga: Zinātne.
 L. (1911). Rainis dzidojums par Latgales zemi. *Drywa*. Nr. 71. 16. februārī. 1.
Latviešu tautasdziesmas. www.latviandainas.lib.virginia.edu/tei.latv02.xml, sk. 20.01.2011.
 Rainis, Jānis (1921). Sveicins latgališim. *Jaunō Straume*. Nr. 1. 12. marta. 1.
 Rainis, Jānis (1977). *Kopoti raksti, II*. Rīga: Zinātne.
 Rainis, Jānis (1984). *Kopoti raksti, XIX*. Rīga: Zinātne.
 Rainis. *Saules gadi*. www.ppf.lu.lv/3/eduinf/skoloniem/Rainis/Saules_gadi.pdf 2, sk. 12.09.2011.
 Par dzejnieka draugiem (1975). Viese, S., Upītis, J. (1975). *Raiņa gadagrāmata 1975*. Rīga: Liesma.
 Viese, Saulcerīte (1982). *Jaunais Rainis*. Rīga: Liesma.
 Vl. St. (1929). Raiņa nekrologs. *Jaunō Straume*. Nr. 16.17. septembrī. 1.
 Zeile, Pēteris (1988). Rainis un Latgale. *Karogs*. Nr. 7. 57–99.
 Karūdnīks, Eugeneš (1997). *Latgali, 2*. Sabile: Vuorti.
 Kravaļš, Osvalds (1999). Raiņa motīvs. Valeinis, V. (sastādītājs, 1999). *Latgaliešu dzejas*

antoloģija. Rīga: LKCI.347–348.

Gleznotājs Vitālijs Kalvāns. *Apceres un atmiņas*. Rēzekne: LKCI.

Керлот, Хуан Эдуардо (1994). *Словарь символов*. Москва: REFL–book.

Преис, Карлис. *Райнис в Аугшземе и Латгалии*. Rakstniecības un mūzikas muzejs, inv. Nr. 245 219/ Prei R1/6.

Pielikums: *Raiņa latgaliski publicētie dzejoļi*

Appendix: *Rainis poems, published in Latgalian*

I. Atdzejojumi no latviešu valodas

Dzejoļa nosaukums	Izdevuma nosaukums	Publicēšanas laiks	Piezīmes
<i>Labdaris</i>	<i>Gaisma</i> (G), Nr. 3	08.01.1906.	Pirmpublicējums (pirmpubl.) latviešu valodā <i>Mājas Viesa Mēnešrakstā</i> (MVM), 1896, iekļauts krājumā <i>Tālas noskaņas zilā vakarā</i> (TNZV), 1903. Būtiski atšķiras 2. rinda: TNZV: <i>Dzird par grūtdienīšu raudām;</i> G: <i>Raud par nabadzīņu bādom.</i>
<i>Meitines dzīsmia;/</i> <i>Meitines dzīsmā</i>	<i>Latgolas</i> <i>Wōrds</i> (LW), Nr. 25/ <i>Reits</i> (R), Nr. 1	27.03.1920./ aprīlis/maijs, 1923	Pirmpubl. TNZV, tikai 4. izd. (1914) mainīts nos. – <i>Fabrikas meitenes dziesma</i> . LW atšķiras vietniekvārdu, leksēmu izvēle, līdz ar to ritms: <i>Kā viņas līst un rimst, un plūst</i> (...). <i>Man saules nau tais istabās</i> (...). <i>Tur lēni, tā kā pulkstens sit</i> (...). <i>Tu šūposies vēl saskaņās</i> (...). <i>Kai jōs leist un rimst, un plyust</i> (...). <i>Maņ saules naw tamōs ustobōs</i> (...). <i>Tur lēni, tai kai stundiniks syt</i> (...). <i>Tu šyuposis wel skaniōs</i> . R no oriģināla un LWpublicētā teksta atšķiras 3. rinda: TNZV: <i>Sirds kūst man vienās žēlabās;</i> LW: <i>Sirds kyust man wīnōs žālobōs;</i> R: <i>Sirds maņ kust nu žālobas.</i> R ievērots oriģināla ritms, ko nosaka tam raksturīgu leksēmu vai atvasinājuma formu izvēle: LW – juosace; R – joceļās; LW – stundiniks; R – pulkstins; LW – skaniōs; R – saskaņās u. c.

RAKSTI

<i>Sōpes un cerības</i>	LW, Nr. 26	31.03.1920.	Pirmpubl. G. Lansberga <i>Latviešu kalendārā ar bildēm 1910. gadam</i> . Iekļauts krājumā <i>Tie, kas neaizmirst</i> (TKN), 1911. Atšķiras ritms 11., 13. rindā vietniekvārda izvēles dēļ: TKN: <i>Un redzēt viņu</i> [tēviju – O. S.] <i>zeļam</i> ; LW: <i>Un redzet ju</i> [tēwiju – O. S.] <i>zeliut</i> .
<i>Plyukti zidi</i>	LW, Nr. 27	08.04.1920.	Pirmpubl. TKN. Atšķiras ritms 7. rindā vietniekvārda izvēles (jis), 4. rindā – leksēmu izvēles dēļ: TKN: <i>Saldumu sūc</i> ; LW: <i>Soldonumu syuc</i> .
<i>Reita vēji</i>	R, Nr. 1	aprīlis/maijs, 1923	Pirmpubl. MVM, 1902, iekļauts TNZV, veltīts partijai. Atšķiras atsevišķu leksēmu izvēle 9., 19., 20., 25. rindā: TNZV: <i>Slāpētas bij domu kvēles</i> ; R: <i>Slapynotas beja dūmu kvēles</i> . TNZV: <i>Atņematies svaigas elpas Pilnas izžuvušās plaušas</i> ; R: <i>Īdvašojat svaigas elpas Pylnas izkoltušos plaušas</i> . TNZV: <i>Aplešat tad logu slēgus</i> ; R: <i>Atverit tad lūgus vaļā</i> .
<i>Pyrmi vēstnīki</i>	R, Nr. 1	aprīlis/maijs, 1923	Pirmpubl. MVM, 1901, iekļauts TNZV. Atšķiras leksēmu izvēle 3., 10. rindā: TNZV: <i>Pirms vēl sācās pavasara</i> ; R: <i>Pyrms vēl nocja pavasara</i> . TNZV: <i>Cik būs krāšņa nākamība</i> ; R: <i>Cik byus skaista nokamība</i> .
<i>Celīs</i>	R, Nr. 1	aprīlis/maijs, 1923	Pirmpubl. TNZV. Atšķiras verba priedēklis 9. rindā: TLZV – pasteidzies; R – pasasteidz.
<i>Pavasara dzīsma</i>	R, Nr. 2	septembris/ oktobris, 1923	Pirmpubl. MVM, 1903, iekļauts TNZV. Atšķiras strofiskais izkārtojums, vietām ritms (lietus – leits), lieki refrēni 3., 22. rindā un atsevišķu leksēmu izvēle: TNZV: <i>No brāzmas vecie stumbri sten</i> ; R: <i>Nu brīsmas vacī stumbri staņ</i> .

<i>Zemņiks</i>	R, Nr. 2	septembris/ oktobris, 1923	Pirmpubl. <i>Dienas Lapā</i> , 1903, iekļauts TNZV. Atšķiras nav rakstība 4. rindā (TNZV – nau; R – nav); R – drukas kļūda 9. rindā (TNZV – tūrais; R – teivais, jābūt – teirais).
<i>Vīnīga zvaigzne</i>	R, Nr. 2	septembris/ oktobris, 1923	Pirmpubl. MVM, 1902, iekļauts TNZV. Atšķiras vārdu kārtība: TNZV: <i>Tas ziedo tai savu visdārgāko</i> ; R: <i>Tys sovu vysdorgokū zīdoj tai</i> .
<i>Uz priekšu</i>	R, Nr. 2	septembris/ oktobris, 1923	Pirmpubl. MVM, 1901, iekļauts TNZV. Atšķiras pieturzīmes lietojums 6. rindā, 8. rindā lietvārda <i>kājas</i> vienskaitļa formas lietojums.
<i>Jā, rīt...</i>	R, Nr. 2	septembris/ oktobris, 1923	Pirmpubl. gadagrāmātā <i>Burtnieks</i> , 1901, iekļauts TNZV.
<i>Jautotoja-meiteņa</i>	R, Nr. 3 (1)	marts/aprīlis, 1924	Pirmpubl. krājumā <i>Gals un sākums</i> (GS), 1912. Atšķiras leksēmas izvēle 5. rindā (GS – mīrgā; R – mīrdzā), trūkst izsaukmes vārda <i>ak</i> 15. rindā, tā vietā vietniekvārds <i>mans</i> .
<i>J a u n a j a m draugam</i>	R, Nr. 3 (1)	marts/aprīlis, 1924	Pirmpubl. GS. Adresēts dzejniekiem. Atšķiras palīgvārda izvēle 9. rindā (GS – nu; R – un).
<i>Pi lūga</i>	R, Nr. 3 (1)	marts/aprīlis, 1924	Pirmpubl. GS. Atšķiras ar pievienoto epigrāfu no GS dzejoļa <i>Es ritu</i> – 3. pants.
<i>Jyuras vaidi</i>	R, Nr. 3 (1)	marts/aprīlis, 1924	Pirmpubl. MVM, 1902, iekļauts TNZV.

II. Oriģināldzeja ar atdzejojumu latviešu valodā

Dzejoļa nosaukums	Izdevuma nosaukums	Publicēšanas laiks	Piezīmes
-------------------	--------------------	--------------------	----------

RAKSTI

<i>Munu jaunu dīnu zeme</i>	<i>Tie, kas ne aizmirst;/ Drywa, Nr. 71</i>	janvāris, 1911/ 16.02.1911.	<p>Pirmpubl. žurnālā <i>Izglītība</i>, 1910. Kopā ar tekstu latgaliešu valodā iekļauts TKN, 1911. Teksts abās valodās tapis vienā dienā, 05.10.1910.</p> <p>Atšķiras vārdu kārtība (3. rindā, 36. rindā, kur mainīta arī beigu pieturzīme): TKN, <i>Izglītība</i>: <i>Sapņos vien tu [manu jaunu dienu zeme – O. S.] rādies manim (..);</i> TKN, <i>Drywa</i>: <i>Sapynūs tik tu [munu jaunu dīnu zeme – O. S.] maņ rōdīs (..).</i></p> <p>TKN, <i>Izglītība</i>: <i>„Nu mēs iesim brāļiem līdzi!”</i> TKN, <i>Drywa</i>: <i>„Nyū mes leidza īsim brōlim.”</i></p> <p>Atšķiras leksēmas izvēle (10., 11., 12., 13., 21., 32. rindā): TKN, <i>Izglītība</i>: smaršu, skumju, modusies; TKN, <i>Drywa</i>: smōrdu, vōrgu, cālusēs.</p> <p>TKN, <i>Izglītība</i>: <i>Meži vēļ, kur vilkiem tikties;</i> TKN, <i>Drywa</i>: <i>Meži vēļ, kur vylkim skraidiet.</i></p>
---------------------------------	---	--------------------------------	--

III. Oriģināldzeja

Dzejoļa nosaukums	Izdevuma nosaukums	Publicēšanas laiks	Piezīmes
<i>S v e i c i n s latgališim</i>	<i>Jaunò Straume,</i> Nr. 1	12.03.1921.	Sacerēts par godu <i>Jaunòs Straumes</i> 1. numura iznākšanai.